

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА

В.Г. Чепінога

**ОСНОВИ
ЕКОНОМІЧНОЇ
ТЕОРІЇ**

*Навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ-2017

УДК 330.75
ББК 65я75
Ч44

Рецензенти:

П. С. Єщенко — доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

А. М. Колот — доктор економічних наук, професор, проректор з навчально-педагогічної роботи Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського університету права НАН України, протокол № від 10 від 27 червня 2013 року

В. Г. Чепінога

Ч44

Основи економічної теорії: Навч. посібник. — К.: Видавництво Ліра-К, 2017. — 240 с.

ISBN 978-966-2609-64-6

У навчальному посібнику на сучасному науковому рівні розкрито загальні закономірності функціонування ринкової економіки та проблеми ринкової трансформації командної економіки. Подано цілісну систему знань з основ ринкової економіки, її особливості в сучасних умовах та формування в постсоціалістичних країнах. Суттєву увагу приділено особливостям викладання основ сучасної економічної теорії студентам-правознавцям на основі багаторічного викладання цього курсу на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка та в Київському університеті права НАН України.

УДК 330.75

ББК 65я75

ISBN 978-966-2609-64-6

© В.Г. Чепінога, 2014

© «Видавництво Ліра-К», 2014

Передмова	3
Програма курсу «Основи економічної теорії»	4
ВСТУП ДО ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ	14
Тема 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ: ПРЕДМЕТ, МЕТОДИ, ФУНКЦІЇ	14
<i>Термінологічний словник</i>	<i>14</i>
1.1. Виникнення та основні етапи розвитку економічних знань	14
1.2. Предмет економічної теорії	17
1.3. Методи економічних досліджень. Економічні закони	19
1.4. Функції економічної теорії. Економічна політика	22
Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ОСНОВИ РИНКУ	25
Тема 2. СУТЬ, СТРУКТУРА Й ТИПИ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ	25
<i>Термінологічний словник</i>	<i>25</i>
2.1. Економічні потреби та економічні інтереси суспільства	26
2.2. Поняття про економічну систему	28
2.3. Продуктивні сили суспільства	29
2.4. Економічні відносини суспільства. Власність	31
2.5. Типи економічних систем	33
Тема 3. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА. ГРОШІ	36
<i>Термінологічний словник</i>	<i>36</i>
3.1. Технологічні можливості суспільства	36
3.2. Типи економічних зв'язків та виробництва	38
3.3. Товар і його властивості. Теорії вартості товару	40
3.4. Виникнення, суть і функції грошей	42
Тема 4. РИНОК ТА ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРА	44
<i>Термінологічний словник</i>	<i>44</i>
4.1. Поняття про ринок та умови його функціонування	45
4.2. Структура (види) ринків	46
4.3. Інфраструктура ринку	48

Тема 5. ОСНОВИ САМОРЕГУЛЮВАННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	51
<i>Термінологічний словник</i>	51
5.1. Попит та його детермінанти	52
5.2. Пропозиція і її детермінанти	52
5.3. Формування ціни в ринковій економіці	53
5.4. Конкуренція та її роль у функціонуванні ринкової економіки	56
Тема 6. ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ ДЕРЖАВИ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ	59
<i>Термінологічний словник</i>	59
6.1. Необхідність і суть державного регулювання ринкової економіки	60
6.2. Економічні функції держави	63
6.3. Методи державного впливу на ринкову економіку	65
Тема 7. ОСНОВНІ РИСИ Й ЗАКОНОМІРНОСТІ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ В УКРАЇНІ	68
<i>Термінологічний словник</i>	68
7.1. Поняття про перехідну економіку	69
7.2. Сутність перехідного періоду від командної до ринкової економіки	71
7.3. Роздержавлення власності в перехідній економіці	74
7.4. Демоніполізація економіки в період ринкової трансформації	77
Розділ II. МІКРОЕКОНОМІКА	79
Тема 8. ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ПІДПРИЄМСТВО (ФІРМА)	79
<i>Термінологічний словник</i>	79
8.1. Суть підприємництва та умови його здійснення	80
8.2. Організаційні основи підприємництва в Україні	81
8.3. Підприємство (фірма) та його види	83
8.4. Капітал як матеріальна основа підприємництва	85
Тема 9. ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ. ЗАРОБІТНА ПЛАТА	88
<i>Термінологічний словник</i>	88
9.1. Ринок праці та його особливості	89
9.2. Суть заробітної плати та її функції	91
9.3. Організація заробітної плати	94
Тема 10. ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА ТА ПРИБУТОК	98
<i>Термінологічний словник</i>	98
10.1. Суть витрат виробництва та їхні види	99
10.2. Витрати виробництва в короткостроковому та довгостроковому періодах	100
10.3. Прибуток, його норма і напрями використання	104
Тема 11. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІН ЗАЛЕЖНО ВІД МОДЕЛІ РИНКУ	107
<i>Термінологічний словник</i>	107
11.1. Загальні принципи ціноутворення	108

11.2. Формування цін на ринку досконалої конкуренції	110
11.3. Ціноутворення на ринках чистої монополії та монопольної конкуренції	111
11.4. Утворення цін на олігопольних ринках	113
Тема 12. ОСОБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ	115
<i>Термінологічний словник</i>	<i>115</i>
12.1. Аграрні відносини та їхні особливості	116
12.2. Рентні відносини і форми земельної ренти. Ціна землі	118
12.3. Агропромисловий комплекс, його структура і функції	121
12.4. Аграрна реформа в Україні	122
Розділ III. МАКРОЕКОНОМІКА	124
Тема 13. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА. ОСНОВНІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ	124
<i>Термінологічний словник</i>	<i>124</i>
13.1. Поняття про національну економіку	125
13.2. Національний (суспільний) продукт і проблеми його грошового виміру	128
13.3. Поняття та способи обчислення валового внутрішнього продукту	129
13.4. Система національних рахунків	132
Тема 14. СУКУПНИЙ ПОПИТ, СУКУПНА ПРОПОЗИЦІЯ ТА МАКРОЕКОНОМІЧНА РІВНОВАГА	134
<i>Термінологічний словник</i>	<i>134</i>
14.1. Суспільне відтворення та проблеми його аналізу	135
14.2. Визначення сукупного попиту та сукупної пропозиції	136
14.3. Споживання та заощадження, їхні функції	138
14.4. Інвестиції, їхні види та детермінанти	140
14.5. Макроекономічна рівновага і модель мультимінатора	141
Тема 15. ГРОШОВИЙ ОБІГ І КРЕДИТНА СИСТЕМА	144
<i>Термінологічний словник</i>	<i>144</i>
15.1. Поняття про грошову систему	145
15.2. Попит на гроші	147
15.3. Пропозиція грошей	148
15.4. Ринок грошей. Суть і види кредиту	150
15.5. Банки та банківська система	151
15.6. Ринок цінних паперів	153
15.7. Грошово-кредитна політика держави	154
Тема 16. ФІНАНСОВА СИСТЕМА І ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА	157
<i>Термінологічний словник</i>	<i>157</i>
16.1. Суть фінансів та їхня роль у ринковій економіці	158
16.2. Державний бюджет і бюджетний дефіцит	160

16.3. Податки та податкова система	163
16.4. Фіскальна політика держави	166
Тема 17. ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ І МАКРОЕКОНОМІЧНА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ	169
<i>Термінологічний словник</i>	169
17.1. Економічне зростання та його типи	170
17.2. Циклічні коливання ринкової економіки та їх причини	172
17.3. Безробіття, його типи та наслідки	174
17.4. Інфляція: суть, види, причини й наслідки	177
17.5. Стабілізаційна політика держави: кейнсіанський та монетаристський підходи	180
Тема 18. СОЦІАЛЬНИЙ ПРОГРЕС ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ	182
<i>Термінологічний словник</i>	182
18.1. Поняття про соціальний прогрес та його напрями	183
18.2. Рівень життя та його показники	185
18.3. Соціальний захист населення	189
РОЗДІЛ IV. СУЧАСНЕ СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО	192
Тема 19. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЙОГО ЕВОЛЮЦІЯ	192
<i>Термінологічний словник</i>	192
19.1. Поняття про світове господарство та етапи його розвитку	194
19.2. Міжнародний поділ праці та його особливості в сучасних умовах	196
19.3. Міжнародна торгівля та її особливості на сучасному етапі	197
19.4. Міжнародний рух капіталів	201
19.5. Міжнародна міграція робочої сили	203
19.6. Сучасні міжнародні науково-технічні зв'язки	205
19.7. Спільна підприємницька діяльність з іноземним капіталом	207
Тема 20. МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ВІДНОСИНИ	211
<i>Термінологічний словник</i>	211
20.1. Міжнародні валютні системи	212
20.2. Валютний ринок і валютна політика	215
20.3. Міжнародні кредитні відносини	220
20.4. Міжнародні валютно-фінансові організації	222
Тема 21. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ	225
<i>Термінологічний словник</i>	225
21.1. Поняття про економічну глобалізацію світу	226
21.2. Основні напрями економічної глобалізації та її наслідки	228
<i>Список використаної літератури</i>	235
<i>Зміст</i>	236